

อัตลักษณ์ของลำกลอนทำนองขอนแก่น

The Identity of Mawlum Songs as Sung and Compoled in Khon Kaen

บุญจันทร์ เพชรเมืองเลย

ศาสตราจารย์ สำเร็จ คำโหมง

Boonjan.petmungloe@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาอัตลักษณ์ของลำกลอนทำนองขอนแก่น มุ่งศึกษาอัตลักษณ์ที่ได้จากกลอนลำของผู้ประพันธ์กลอนลำและครูหมอลำกลอนโดยเน้นศึกษา ฉันทลักษณ์ของกลอนลำ และสังคีตลักษณ์ของทำนองลำ ในการดำเนินการวิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยได้สัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากครูผู้ประพันธ์กลอนลำ ครูหมอลำกลอน และเนื้อหาของกลอนกลอนลำโดยการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

ในด้านชีวประวัติครูผู้ประพันธ์กลอนลำ และครูหมอลำกลอน พบว่า มีชีวิตคล้ายคลึงกันคือครอบครัวมีฐานะยากจน และมุ่งมั่นจะเรียนรู้การขับลำและการประพันธ์กลอนลำจนประสบผลสำเร็จในชีวิต และมีการเผยแพร่ผลงานโดย จัดทำซีดีเผยแพร่ ประกอบกับการได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรตามหน่วยงานของรัฐ และเอกชนต่าง ๆ จนมีลูกศิษย์มากมายนับไม่ถ้วนจะเห็นได้ว่าครูผู้ประพันธ์กลอนลำ และครูหมอลำกลอนมีความสนใจใฝ่เรียนรู้การประพันธ์กลอนลำที่เหมือนกัน

ในด้านอัตลักษณ์ของกลอนลำทำนองขอนแก่น พบว่า สังคีตลักษณ์ ลำแต่ละทำนองมีทำนองที่ตัดขาดจากกันได้อย่างชัดเจนไม่สับสนปนเปอกรัน ผู้ฟังสามารถจำแนกประเภทของทำนองลำได้ทันทีที่ได้ยิน และมีฉันทลักษณ์ การประพันธ์บทร้องใช้จำนวนคำ และแต่ละจังหวะตรงกับจำนวนพยางค์ ที่กำหนดในทำนองย่อยเอก ประโยค เนื้อหากกลอนลำทางสันมีการใช้ รสของหส์สะโนยะวาที เนื้อหากกลอนลำทางยาวมีการเลือกใช้รสของเสาวรจนี และเนื้อหากกลอนลำเต้ย มีการใช้รสของ หส์สะโนยะวาที และนารีปราโมทย์ มากที่สุด

คำสำคัญ : หมอลำ, อัตลักษณ์, จังหวัดขอนแก่น

Abstract

The purpose of the research was to find out the identity of mawlum songs as sung by the Mawlum virtuosi and the famous composers in Khon Kaen. The forms of the poems and their melodic lines were included.

The sesearcher found out that the melodies of the mawlum songs of Khon Kaen could be identified into groups easily since they had sharp differences in melodic lines, modes and rhythmic patterns. The “Lum Taang Sum” had the metrical rhythm and its melodic line was in Major mode, whilde the “Lum Taang yao” had the non-metrical rhythm and its melodic line was in minor mode. The texts of both Lum Taang san and Lum Taang Yas were the same. They were about love, taught, religion, comedy, sex, vocation, ways of life, politic, technology. But love songs were very popular.

Key word: Mawlum, Identity, Khon Kaen,

บทนำ

วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นระบบช่วยให้มนุษย์ปรับตัวให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสมดุลอาจเป็นระบบสังคมและระบบสัญลักษณ์ เช่น ครอบครัว เศรษฐกิจ การเมือง ภาษา และความเชื่อ ต่าง ๆ มนุษย์อันหลากหลาย มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งด้วยศักยภาพทางสมองของมนุษย์ที่เหนือกว่าสัตว์โลกชนิดอื่น ๆ (สุรพงษ์ ลือทองจักร, 2552)

ชาวอีสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันยังนิยมสืบสาน ภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม ด้านการแสดงหมอลำกลอนมาโดยตลอด ซึ่งถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของภาคอีสานที่หาได้ เพราะมีการใช้สำเนียงภาษาอีสานอย่างชัดเจน ในการขับลำนำ ซึ่งหมอลำนั้นมีทำนองลำหลายทำนอง (วาดลำ) โดยแบ่งความนิยมในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งในที่นี้ของกล่าวถึง วาดลำกลอน (ทำนองลำกลอน) ที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกของชาติ อาทิ วาดลำ ได้แก่ 1) ลำกลอนวาดอุบลฯ 2) ลำกลอนวาดขอนแก่น 3) ลำกลอนวาดพุทไธสง 4) ลำกลอนวาดภูเขียว ภูเขียว และชัยภูมิ 5) ลำกลอนวาดสารคาม (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2554)

คนขอนแก่นได้รับอารยธรรมล้านช้างมาตั้งแต่โบราณ เช่นเดียวกับคนอีสานทั่วไป หรืออาจกล่าวได้อย่างภาคภูมิใจว่าชาวขอนแก่นเป็นชนชาติที่มีอักษรเป็นของตัวเองมาช้านาน และอักษรเหล่านั้น ก็ได้ใช้เขียนใช้จารึก และมีการศึกษาเล่าเรียนกันมาไม่ขาดสาย และมาหยุดเรียนสืบทอดเมื่อประมาณ พ.ศ. 2464 แต่ภาษานี้ก็ไปเจริญในวัดวาอารามทั่วภาคอีสาน และได้มีวรรณกรรมที่ล้ำค่าเช่นวรรณกรรมลำเรื่อง ลำเรื่อง คือ การขับลำรูปแบบหนึ่งของอีสาน จะเห็นได้ว่า หมอลำกับชาวขอนแก่นมีความผูกพันกันมาอย่างช้านานจากที่ได้ปรากฏในประวัติศาสตร์เมืองขอนแก่น

ชาวอีสานมีการละเล่นอันเกี่ยวกับดนตรีอีสานมาช้านานนั่นก็คือ หมอลำ และการฟ้อนรำต่าง ๆ ซึ่งการละเล่นเหล่านี้จะพบได้ทั่วไปในอีสาน สำหรับหมอลำในอีสานนั้นมีลำดับช่วงจาก หมอลำพื้น ลำคู่ และลำหมู่ เห็นได้ว่าหมอลำกลอน มีคุณค่าต่อจิตวิญญาณของชาวอีสาน และอีกสิ่งหนึ่งที่จะมองข้ามเลยเสียมิได้ คือ “กลอนลำ” ซึ่งกลอนลำนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการสร้างชื่อเสียงให้แก่หมอลำ ถ้ากลอนลำมีความไพเราะก็จะทำให้ผู้ฟังประทับใจ กลอนลำจะมีสุนทรียภาพหรือไม่เช่นนั้นก็ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ และทักษะความรู้ความชำนาญของ

ผู้ประพันธ์กลอนลำ (ราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร, 2554) ผู้ประพันธ์กลอนลำนอกจากจะมีพรสวรรค์แล้ว ยังต้องศึกษาหาข้อมูลในหลายเรื่องได้แก่ การหาทำนอง การฝึกทำนอง การศึกษาลักษณะคำประพันธ์ให้คล่องใจ ความแตกฉานในภาษาไทยอีสาน เสียงร้องของผู้ลำเป็นต้น (เสงี่ยม บึงไผ่. (2533) อ้างถึงใน พิมพ์ รัตนคุณศาสตร์, 2530)

กลอนลำที่หมอลำนำไปขับลำนั้นมีผู้ประพันธ์อยู่ด้วยกัน 2 กลุ่มคือ ครูผู้ประพันธ์กลอนลำ และครูหมอลำกลอน ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ พ่อครูเคน ดาเหลา ศิลปินแห่งชาติ ท่านได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยว่ากลุ่มที่แต่งหมอลำได้ดีที่สุดก็คือกลุ่มที่เป็นหมอลำอยู่แล้วและเป็นผู้ที่มีหัวคิดเฉลียวฉลาด สามารถด้นกลอนสดได้ และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ จะเรียนเขียนกลอนลำได้ดีและรวดเร็วกว่าคนที่ไม่ได้เป็นหมอลำ แต่อย่างไรก็ตามการเรียนลำนั้นใครก็สามารถเรียนได้ขึ้นอยู่กับความพยายามความเอาใจใส่ ความฉลาดของแต่ละบุคคลด้วย (เคน ดาเหลา, 2554, กรกฎาคม. สัมภาษณ์) ครูผู้ประพันธ์กลอนลำ และครูหมอลำกลอนแต่ละคน ล้วนแต่มีเทคนิคการประพันธ์กลอนลำที่เป็นแบบฉบับของตนเองมีความแตกต่างกันออกไป ซึ่งผู้ประพันธ์กลอนลำแต่ละคนก็จะมีอัตลักษณ์ประจำตัวของตนเอง

อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงการรู้จักตนเอง การรับรู้ตนเอง การยอมรับตนเอง ความมั่นใจในตนเอง และความภาคภูมิใจในตนเองที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางสังคม พิจารณาจากการแสดงออกผ่านทางตัวแทนความมีตัวตนในรูปแบบของสถานะของบุคคล เพศ สภาพตำแหน่ง หน้าที่ บทบาททางสังคม ฯลฯ (สุจรรยา โชติช่วง, 2554)

จะเห็นได้ว่าครูผู้ประพันธ์กลอนลำและครูหมอลำกลอนมีความสำคัญอย่างยิ่งในการถ่ายทอดศิลปะการแสดงประจำภาคอีสานมาตั้งแต่โบราณ ในอดีตมีคำกล่าวว่าหมอลำเป็นครูที่เก่งที่สุดเพราะจะต้องหาเรื่องราวข่าวสารต่าง ๆ มาใช้ลำทั้งคืนกลอนลำที่หมอลำใช้ลำนั้นก็จำเป็นต้องมีจำนวนมากด้วยเช่นกัน และในปัจจุบันนี้ครูผู้ประพันธ์กลอนลำและครูหมอลำกลอนที่มีชื่อเสียงในอดีตนั้นมีอายุอยู่ในระหว่าง 50-83 ปี โดยส่วนใหญ่ และครูประพันธ์กลอนลำก็มีจำนวนจำกัด หาผู้ที่มาสืบทอดนั้นยากเพราะการประพันธ์กลอนลำในมุมมองของคนที่ร้องหมอลำส่วนใหญ่นั้นบอกว่ายาก อาจจะเป็นเพราะยังไม่มีหลักการจัดรูปแบบฉันท

ลักษณะของกลอนลำและการบันทึกเนื้อร้อง และทำนองลำให้เป็นโน้ตสากล ที่ง่ายกับบุคคลทั่วไปที่สนใจศึกษาเรียนรู้ก็เป็นได้

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาทำให้ผู้วิจัยได้เล็งเห็นคุณค่าของหมอลำกลอนที่ได้รับยกย่องให้เป็นมรดกของชาติ ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอโครงการวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์เนื้อร้อง ทำนอง และอัตลักษณ์ของลำกลอน ทำนองขอนแก่น ผู้วิจัยเห็นว่าวิจัยเรื่องนี้มีความประโยชน์ต่อนักเรียน นิสิต นักศึกษา ครู อาจารย์ นักวิชาการ และผู้สนใจจึงสนใจศึกษากลอนลำทำนองขอนแก่นเพิ่มเติมด้วยวิธีที่มีลำดับขั้นตอนตามหลักวิชาการที่ง่ายและเป็นสากล

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาชีวประวัติของผู้ประพันธ์กลอนลำและครูหมอลำกลอน
2. เพื่อวิเคราะห์ฉันทลักษณ์ ของกลอนลำทำนองขอนแก่น
3. เพื่อวิเคราะห์สังคีตลักษณ์จากทำนองลำ ของกลอนลำทำนองขอนแก่น
4. เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ ของกลอนลำทำนองขอนแก่น
5. เพื่อนำผลการวิเคราะห์ ฉันทลักษณ์ สังคีตลักษณ์ และอัตลักษณ์ มาเรียบเรียงเป็นเอกสาร วิชาการด้านหมอลำ

อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษอัตลักษณ์ของลำกลอนทำนองขอนแก่น มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ประกอบด้วย ครูผู้ประพันธ์กลอนลำ จำนวน 2 คน และครูหมอลำกลอน จำนวน 3 คน ที่มีประสบการณ์ในการประพันธ์กลอนลำมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี รวมทั้งหมดจำนวน 5 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง
2. ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นหลักการในงานวิจัย ได้แก่
แนวคิดเกี่ยวกับหมอลำกลอนทำนองขอนแก่น
ดนตรีประกอบลำกลอน (แคน)
แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของหมอลำกลอน
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับโน้ตดนตรีสากล
บริบทเมืองขอนแก่นที่เกี่ยวข้องกับภาษาและ

วรรณกรรม

3. รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึกภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว ถอดข้อความจากข้อมูลที่บันทึกได้ในการขับลำ ของหมอลำกลอนจากแผ่นบันทึกข้อมูล และเพื่อนำผลการวิเคราะห์ฉันทลักษณ์ สังคีตลักษณ์ และอัตลักษณ์ มาเรียบเรียงเป็นเอกสาร วิชาการด้านหมอลำ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การศึกษาภาคสนาม ใช้แนวทางการสัมภาษณ์เพื่อสัมภาษณ์เจาะลึก ใช้แนวทางการสังเกต เพื่อสังเกตแบบมีส่วนร่วม ใช้แนวทางการสนทนากลุ่มเพื่อจัดกลุ่มสนทนาตรวจสอบความเป็นไปได้ของการวิเคราะห์อัตลักษณ์ของลำกลอน เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับ ฉันทลักษณ์ สังคีตลักษณ์ และอัตลักษณ์ของลำกลอนทำนองขอนแก่น ขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 : ชีวประวัติของผู้ประพันธ์กลอนลำและครูหมอลำกลอน

ขั้นตอนที่ 2 : ศึกษาฉันทลักษณ์

ขั้นตอนที่ 3 : ศึกษาสังคีตลักษณ์

ขั้นตอนที่ 4 : ศึกษาอัตลักษณ์

ขั้นตอนที่ 5 : เรียบเรียงเป็นเอกสารวิชาการด้านหมอลำ

4. การเสนอผลการศึกษาค้นคว้า การเสนอผลการศึกษาค้นคว้า จะนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้ ดังนี้

1. ชีวประวัติของผู้ประพันธ์กลอนลำและครูหมอลำกลอน

1.1 ครูผู้ประพันธ์กลอนลำ

ครูผู้ประพันธ์กลอนลำมีชีวิตคล้ายกันคือมีฐานะที่ยากจนแต่ด้วยความอุสาหะเพียรพยายามโดยมีใจรักในเสียงดนตรีโดยเฉพาะแคนซึ่งเป็นดนตรีขึ้นเอกของอีสานก็ว่าได้เพราะเป็นเครื่องดนตรีที่ประกอบการเล่นขับลำ และได้มีการเรียนรู้ที่เหมือนกันคือ ได้เริ่มเป่าแคนเพื่อประกอบลำก่อนแล้วจึงเริ่มหัดเครื่องดนตรีอื่น ๆ เสริมเรื่อย ๆ จนสามารถเล่นเครื่องดนตรีไทย และเครื่องดนตรีสากลได้ทุกประเภทจนท่านได้รับเชิญจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ ให้เป็นวิทยากรบรรยายเรื่องดนตรีโดยเฉพาะแคนและการประพันธ์กลอนลำ และได้นำแคนรวมทั้งเครื่องดนตรีอีสานชนิดอื่นไปเผยแพร่ทั้งในและต่างประเทศ และท่านได้ทำการถ่ายทอด

ผลงานโดยการจัดประชุมสัมมนานำความรู้ไปสอนนักเรียน นักศึกษา ในระดับโรงเรียนและระดับมหาวิทยาลัย

1.2 ครูหมอลำกลอน

ครูหมอลำกลอนมีชีวิตที่เหมือนกันคือได้เกิดในครอบครัวที่ยากจนและประกอบอาชีพหมอลำ ครูหมอลำกลอนทั้งสามท่านได้ใช้ชีวิตและสัมผัสกับหมอลำมาโดยตลอดจนทำให้ทั้งสามท่านได้เป็นศิลปินหมอลำที่มีชื่อเสียงจนถึงทุกวันนี้ได้ และจากการสัมผัสเรียนรู้ในฐานะที่ครอบครัวเป็นหมอลำจึงทำให้ตนตั้งใจฝึกฝนหัดลำจนสามารถออกแสดงตามเวทีต่าง ๆ ได้จนเกิดความเชี่ยวชาญแตกผลึก และได้เริ่มเรียนการประพันธ์กลอนลำตามรูปแบบที่เป็นต้นฉบับของครอบครัวที่ได้สร้างไว้จนประสบผลสำเร็จ และได้ทำการเผยแพร่ผลงานโดยการบันทึกแผ่นเสียง และได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรในงานวิชาการและงานเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมทั้งในหน่วยงานเอกชน และรัฐบาลอย่างไม่ขาดสายมาโดยตลอด และได้ถ่ายทอดประสบการณ์ให้แก่ลูกศิษย์มากมายนับไม่ถ้วน

2. ฉันทลักษณ์ของกลอนลำทำนองขอนแก่น

2.1 ฉันทลักษณ์ของเนื้อหากกลอนลำทางสั้น

2.1.1 การแบ่งวรรคตอน ของจำนวนคำในประโยคเนื้อหาลำทางสั้นที่นิยมมากที่สุดคือ มีจำนวน 14 คำ หรือ 15 คำ หรือ 17 คำ หรือ 19 คำ หรือ 22 คำ จำนวนคำในวรรคหน้าของเนื้อหาลำทางสั้นที่นิยมมากที่สุดคือ มีจำนวน 7 คำ หรือ 8 คำ หรือ 10 คำ หรือ 13 คำ หรือ 14 คำ จำนวนคำในวรรคหลังของเนื้อหาลำทางสั้นที่นิยมมากที่สุดคือ มีจำนวน 7 คำ หรือ 11 คำ หรือ 16 คำ

2.1.2 การส่งสัมผัส นิยมที่สุด คือ คำที่ 3 คำที่ 4 คำที่ 1 คำที่ 6 และคำที่ 8

2.1.3 ความยาวของบท มีจำนวน 8-32 บท ส่วนกลอนโจทย์แก้ไขไม่มีบท

2.2 ฉันทลักษณ์ของเนื้อหากกลอนลำทางยาว

2.2.1 การแบ่งวรรคตอนของจำนวนคำในประโยคของเนื้อหากกลอนลำทางยาวจำนวนคำในประโยคที่นิยมในเนื้อหากกลอนลำทางยาว ได้แก่ 23 คำ หรือ 18 คำ และ 16 คำ จำนวนคำในวรรคหน้าที่นิยมในเนื้อหากกลอนลำทางยาว ได้แก่ 11 คำ หรือ 10 คำ หรือ 8 คำ หรือ 6 คำ จำนวนคำในวรรคหลังที่นิยมในเนื้อหากกลอนลำทางยาว ได้แก่ 18 คำ หรือ 13 คำ หรือ 19 คำ จำนวนคำในกลอนขึ้นที่นิยมในเนื้อหากกลอนลำทางยาว ได้แก่ 28 คำ

หรือ 18 คำ หรือ 16 คำ หรือ 11 คำ และจำนวนคำในกลอนลงที่นิยมในเนื้อหากกลอนลำทางยาว ได้แก่ 11 คำ หรือ 7 คำ หรือ 2 คำ

2.2.2 ความยาวของบทที่นิยมในเนื้อหากกลอนลำทางยาว ได้แก่ 39 บท หรือ 23 บท หรือ 14 บท หรือ 8 บท

2.2.3 การส่งสัมผัส นิยมสัมผัสคำที่ 5 หรือคำที่ 3 หรือคำที่ 1 หรือคำที่ 2 หรือคำที่ 6

2.3 ฉันทลักษณ์ของเนื้อหากกลอนลำเต้ย

2.3.1 การแบ่งวรรคตอนของจำนวนคำในประโยคของเนื้อหากกลอนลำเต้ย จากการวิเคราะห์ฉันทลักษณ์ของกลอนลำเต้ย พบว่า จำนวนคำในประโยคของเนื้อหากกลอนลำเต้ยที่นิยมมากที่สุดคือ 24 คำ หรือ 23 คำ หรือ 18 คำ จำนวนคำในวรรคหน้าของเนื้อหากกลอนลำเต้ยที่นิยมมากที่สุดคือ 11 คำ หรือ 10 คำ หรือ 8 คำ และจำนวนคำในวรรคหลังของเนื้อหากกลอนลำเต้ยที่นิยมมากที่สุดคือ 18 คำ หรือ 14 คำ หรือ 13 คำ

2.3.2 ความยาวของบท ที่นิยมมากที่สุดคือ 28 บท หรือ 23 บท หรือ 7 บท

2.3.3 การส่งสัมผัส ที่นิยม คือ คำที่ 3 คำที่ 4 คำที่ 5 และคำที่ 2

3. สังคิตลักษณ์จากทำนองลำ ของกลอนลำ

ทำนองขอนแก่น

3.1 สังคิตลักษณ์ลำทางสั้น

แบบรูปจังหวะมีลักษณะดังนี้

1) เป็นจังหวะแบบตกคงที่ ในกลุ่มอัตราจังหวะ 2 ที่ห้องมีจำนวน 2 จังหวะนับ จังหวะนับแรกเป็นจังหวะหนัก
2) แบบรูปจังหวะหรือลักษณะจังหวะ หน้าทับหนึ่ง ๆ มี 7 พยางค์ เรียงลำดับพยางค์ดังนี้ “หนึ่งและ สอง และ สามและ สี่” ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับจังหวะกลองยาวอีสาน ซึ่งมักจะอ่านลักษณะจังหวะว่า “เปิดเปิง บุ่มเปิง เปิดเปิง บุ่ม”

3) หน่วยย่อยเอกของทำนอง ประกอบด้วย 3 พยางค์ คือ “หนึ่งและ สอง” และบางแห่งอาจจะแปรทางเป็น “หนึ่งและ สองและ” และอาจจะเติมโน้ตประดับประดาเป็นรูปโน้ตพิงและโน้ตอิง คือแตกย่อยตัวโน้ตให้เป็นตัวย่อยเล็กเพิ่มขึ้นตามจำนวนคำเสริมที่นำเข้ามาแทรกหน้าพยางค์ต่าง ๆ ของโมทีฟก็ได้

4) วลีหนึ่งของทำนองลำทางสั้น มีความยาว 2 ห้อง ประกอบด้วย 2 โมทีฟ กลอนลำประกอบด้วย 2 วลี ที่

มีลักษณะจังหวะเหมือนกันและลงจุดพักเพลงที่คอร์ด I-VI (โด-ลา) ท่อนหนึ่งหรือประโยคใหญ่หนึ่งๆ ประกอบด้วย 2 ประโยค และลงจุดพักเพลงที่คอร์ด I-II (โด-เร)

5) ระบบเสียงดนตรีที่ใช้กับทำนองลำทางสั้นมีลักษณะดังนี้

5.1 ทำนองอยู่ในโหมดเสียง เมเจอร์ ซึ่งสามารถใช้เขตช่วงเสียงได้ 3 เขตช่วงเสียง ตามเขตช่วงเสียงของหมอลำแต่ละคน และเรียกแต่ละเขตช่วงเสียงว่า “ลาย” (Line) ต่างกันดังนี้

5.1.1 ลายสุดสะแนน เขตช่วงเสียงหนึ่ง ๆ ประกอบด้วยเสียง “โซ ลา ที โด เร มี ฟา โซ” (G A B C D E F G)

5.1.2 ลายโป้ซ่ายเขตช่วงเสียงหนึ่ง ๆ ประกอบด้วยเสียง “โด เร มี ฟา โซ ลา ที โด” (C D E F G A B C) ซึ่งจะมีเขตช่วงเสียงสูงกว่าลายสุดสะแนนอยู่ 4 ชั้นเสียง

5.1.3 ลายสร้อยเขตช่วงเสียงหนึ่ง ๆ ประกอบด้วยเสียง “เร มี ฟา โซ ลา ที โด เร” (D E F G A B C D) ซึ่งจะมีเขตช่วงเสียงสูงกว่าลายโป้ซ่าย 1 ชั้นเสียง

3.2 สังคัตลักษณ์ของลำทางยาว

แบบรูปจังหวะมีลักษณะดังนี้

1) เป็นจังหวะแบบตกไม่คงที่ซึ่งหมอลำสามารถยืดหยุ่นจังหวะตกให้หนีออกจากจังหวะควบคุมได้ตามอริยาศัยและอารมณ์ของเนื้อหาในกลุ่มอัตราจังหวะ 2 ที่ห้องมีจำนวน 2 จังหวะนับ จังหวะนับแรกเป็นจังหวะหนัก

2) แบบรูปจังหวะหรือลักษณะจังหวะ หน้าทับหนึ่ง ๆ มี 9 พยางค์ เรียงลำดับพยางค์ดังนี้ “หนึ่งและสองสามสี่ ห้าหกเจ็ดและ แปด”

3) หน่วยย่อยเอกของทำนอง ประกอบด้วย 3 พยางค์ คือ “หนึ่งและ สอง” และบางแห่งอาจจะแปรทางเป็น “หนึ่งและ สองและ” และอาจยึดโน้ตในบางจังหวะให้มีเสียงยาวก็ได้

4) วลีหนึ่ง ของทำนองลำทางยาว มีความยาว 4 ห้อง ประกอบด้วย 4 โหมที่พ ตัวอย่างเช่น คำกลอนของกลอนลำ 1 วลี ประโยคหนึ่ง ของกลอนลำประกอบด้วย 2 วลี ที่มีลักษณะจังหวะเหมือนกันและลงจุดพักเพลงที่คอร์ด I-III (ลา-โด)

ท่อนหนึ่งหรือประโยคใหญ่หนึ่งๆ ประกอบด้วย 2 ประโยค และลงจุดพักเพลงที่คอร์ด III-I (โด-ลา)

5) ระบบเสียงดนตรีที่ใช้กับทำนองลำทางยาวมี

ลักษณะดังนี้

5.1 ทำนองอยู่ในโหมดเสียงไมเนอร์ (minor Mode) อ่านว่า ไมเนอร์โหมด) ซึ่งสามารถใช้เขตช่วงเสียง (Register อ่านว่า เรจิสเตอร์) ได้ 3 เขตช่วงเสียง ตามเขตช่วงเสียงของหมอลำแต่ละคน และเรียกแต่ละเขตช่วงเสียงว่า “ลาย” (Line) ต่างกันดังนี้

5.1.1 ลายใหญ่ เขตช่วงเสียงหนึ่งๆ ประกอบด้วยเสียง “ลา โด เร มี โซ ลา” (A C D E G A)

5.1.2 ลายน้อยเขตช่วงเสียงหนึ่งๆ ประกอบด้วยเสียง “เร ฟา โซ ลา โด เร” (D F G A C D) ซึ่งจะมีเขตช่วงเสียงสูงกว่าลายใหญ่อยู่ 4 ชั้นเสียง

5.1.3 ลายเซเขตช่วงเสียงหนึ่งๆ ประกอบด้วยเสียง “มี โซ ลา ที เร มี” (E G A B D E) ซึ่งจะมีเขตช่วงเสียงสูงกว่าลายน้อย 1 ชั้นเสียง

3. สังคัตลักษณ์กลอนลำदै

จากการศึกษาสังคัตลักษณ์ของลำदैสามารถแบ่งทำนองลำदैออกเป็น 3 ทำนองคือ ลำदैธรรมดา ลำदैพม่า ลำदैโขง ดังนี้

3.1 สังคัตลักษณ์กลอนลำदैธรรมดา

แบบรูปจังหวะมีลักษณะดังนี้

1) เป็นจังหวะแบบตกคงที่ ในกลุ่มอัตราจังหวะ 4 ที่ห้องมีจำนวน 4 จังหวะนับ จังหวะนับแรกเป็นจังหวะหนัก

2) แบบรูปจังหวะหรือลักษณะจังหวะ หน้าทับหนึ่ง ๆ มี 7 พยางค์ เรียงลำดับพยางค์ดังนี้ “และสาม และสี่ และห้า” และบันทึกเป็นตัวโน้ตสากลได้ดังนี้

3) หน่วยย่อยเอกของทำนอง ประกอบด้วย 3 พยางค์ คือ “และหนึ่ง และ” และบางแห่งอาจจะแปรทางเป็น “และหนึ่ง และและ” และอาจจะเติมโน้ตประดับประดาเป็นรูปโน้ตพิงและโน้ตอิง คือแตกย่อยตัวโน้ตให้เป็นตัวย่อยเล็กเพิ่มขึ้นตามจำนวนคำเสริมที่นำเข้ามาแทรกหน้าพยางค์ต่าง ๆ ของโมที่พก็ได้

4. วลีหนึ่ง ของทำนองลำदैธรรมดา มีความยาว 1 ห้อง ประกอบด้วย 2 โหมที่พ ประโยคหนึ่งของกลอนลำदैธรรมดาประกอบด้วย 2 วลี ที่มีลักษณะจังหวะเหมือนกันและลงจุดพักเพลง ที่คอร์ด III-V (มี-ซอล) ท่อนหนึ่งหรือประโยคใหญ่หนึ่งๆ ประกอบด้วยหลายประโยคขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อจนจบใจความที่ต้องการ แต่จบต้องลง เคเดนซ์ ที่ V-I (ซอล-ลา)

5) ระบบเสียงดนตรีที่ใช้กับทำนองลำदैธรรมดา มีลักษณะดังนี้

5.1 ทำนองอยู่ในโมดเสียงไม ซึ่งนิยมใช้เขต ช่วงเสียงอยู่ 2 เขต คือ 1 เขตลายใหญ่และเขตลายน้อย เขต ลายใหญ่ 1 ช่วงทบประกอบด้วยเสียงลาย (ลา โด เร มี โซ ลา) (A C DEGA) และลายน้อย 1 ช่วงทบประกอบด้วยเสียง (เร ฟา โซ ลาโด เร) (D F G A CD) โดยสร้างทำนองที่เป็น ทำนองเฉพาะของลำเต้ยธรรมดา ไม่ซ้ำซ้อนกับทำนองอื่น เหมือนเป็นเพลงบทหนึ่งนั่นเอง

3.2 สังคิตลักษณ์กลอนลำเต้ยพม่า

แบบรูปจังหวะมีลักษณะดังนี้

1) เป็นจังหวะแบบตก ในกลุ่มอัตราจังหวะ 4 ที่ ห้องมีจำนวน 4 จังหวะนับ จังหวะนับแรกเป็นจังหวะหนัก

2) แบบรูปจังหวะหรือลักษณะจังหวะ หน้าทับ หนึ่ง ๆ มี 14 พยางค์ เรียงลำดับพยางค์ดังนี้ “สองและ สามและ สี่และ ห้าและ หกและ เจ็ดและ แปด”

3. หน่วยย่อยเอกของทำนอง ประกอบด้วย 2 พยางค์ คือ “หนึ่งและ” และบางแห่งอาจจะแปรทางเป็น “และหนึ่ง และ” และอาจจะเติมโน้ตระดับประดาเป็นรูป โน้ตพิงและโน้ตอิง คือแตกย่อยตัวโน้ตให้เป็นตัวย่อยเล็ก เพิ่มขึ้นตามจำนวนคำเสริมที่นำเข้ามาแทรกหน้าพยางค์ ต่าง ๆ ของโมทีฟก็ได้

4. วลีหนึ่ง ของทำนองลำเต้ยพม่า มีความยาว 2 ห้อง ประกอบด้วย 7 โมทีฟ ประโยคหนึ่ง ของกลอนลำเต้ย พม่าประกอบด้วย 2 วลี ที่มีลักษณะจังหวะเหมือนกันและ ลงจุดพักเพลง ที่คอร์ด IV-III (เร-โด) ท่อนหนึ่งหรือประโยค ใหญ่หนึ่งๆ ประกอบด้วยหลายประโยคขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่ ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อจนจบใจความที่ต้องการ แต่จบต้องลง เคเดินซ์ ที่ V-I (ซอล-ลา)

5) ระบบเสียงดนตรีที่ใช้กับทำนองลำเต้ยพม่ามี ลักษณะดังนี้

5.1 ทำนองอยู่ในโมดเสียงไมเนอร์ ซึ่งนิยมใช้เขต ช่วงเสียงอยู่ 2 เขต คือ 1 เขตลายใหญ่และเขตลายน้อย เขต ลายใหญ่ 1 ช่วงทบประกอบด้วยเสียงลาย (ลา โด เร มี โซ ลา) (A C DEGA) และลายน้อย 1 ช่วงทบประกอบด้วยเสียง (เร ฟา โซ ลาโด เร) (D F G A CD) โดยสร้างทำนองที่เป็น ทำนองเฉพาะของลำเต้ยธรรมดา ไม่ซ้ำซ้อนกับทำนองอื่น เหมือนเป็นเพลงบทหนึ่งนั่นเอง

3.3 สังคิตลักษณ์กลอนลำเต้ยโขง

แบบรูปจังหวะมีลักษณะดังนี้

1) เป็นจังหวะแบบตกคงที่ ในกลุ่มอัตราจังหวะ 4 ที่ห้องมีจำนวน 4 จังหวะนับ จังหวะนับแรกเป็นจังหวะ

หนัก

2) แบบรูปจังหวะหรือลักษณะจังหวะ หน้าทับ หนึ่ง ๆ มี 11 พยางค์ เรียงลำดับพยางค์ดังนี้ “สามและ สี่ และ ห้า หกและ เจ็ดและ แปดและ เก้า (ยาวสองนับ)”

3) หน่วยย่อยเอกของทำนอง ประกอบด้วย 3 พยางค์ คือ “หนึ่งสองและ” และบางแห่งอาจจะแปรทาง เป็น “หนึ่งและ สองและและ” และอาจจะเติมโน้ตระดับ ประดาเป็นรูปโน้ตพิงและโน้ตอิงคือแตกย่อยตัวโน้ตให้เป็น ตัวย่อยเล็กเพิ่มขึ้นตามจำนวนคำเสริมที่นำเข้ามาแทรกหน้า พยางค์ต่าง ๆ ของโมทีฟก็ได้

4. วลีหนึ่ง ของทำนองลำเต้ยโขง มีความยาว 2 ห้อง ประกอบด้วย 3 โมทีฟ ประโยคหนึ่ง ของกลอนลำ เต้ยโขงประกอบด้วย 2 วลี ที่มีลักษณะจังหวะเหมือนกัน และลงจุดพักเพลง ที่คอร์ด III-I (โด-ลา) ท่อนหนึ่งหรือ ประโยคใหญ่หนึ่งๆ ประกอบด้วยหลายประโยคขึ้นอยู่กับ เนื้อหาที่ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อจนจบใจความที่ต้องการ แต่ จบต้องลง เคเดินซ์ ที่ V-I (ซอล-ลา)

5) ระบบเสียงดนตรีที่ใช้กับทำนองลำเต้ยโขงมี ลักษณะดังนี้

5.1 ทำนองอยู่ในโมดเสียงไมเนอร์ ซึ่งนิยมใช้เขต ช่วงเสียงอยู่ 2 เขต คือ 1 เขตลายใหญ่และเขตลายน้อย เขต ลายใหญ่ 1 ช่วงทบประกอบด้วยเสียงลาย (ลา โด เร มี โซ ลา) (A C DEGA) และลายน้อย 1 ช่วงทบประกอบด้วยเสียง (เร ฟา โซ ลาโด เร) (D F G A CD) โดยสร้างทำนองที่เป็น ทำนองเฉพาะของลำเต้ยธรรมดา ไม่ซ้ำซ้อนกับทำนองอื่น เหมือนเป็นเพลงบทหนึ่งนั่นเอง

5.2 ทำนองการขับลำของหมอลำอิงอยู่กับทำนอง ลายลำเต้ยที่แต่ละทำนองต่างก็เป็นเอกเทศ

แต่สามารถเติมส่วนระดับประดาและเทคนิควิธี ลำของหมอลำแต่ละคนได้ เมื่อได้ยินเสียงขับลำและเสียง ลายแคนประกอบกันจะรู้สึกถึงความกลมกลืนและความ ชัดแย้งในที่ต่าง ๆ เรียกว่า ทำให้เกิดเนื้อดนตรี แบบ เฮเท โรโฟนิค ซึ่งหมายถึง ใช้ทำนองเดียวกันทั้งหมอลำและหมอ แคนต่างๆ ละฝ่ายสามารถแปรทำนองและลักษณะจังหวะได้ ในที่บางตอน

4. อัตลักษณ์ของกลอนลำทำนองขอนแก่น

เนื้อหากลอนลำที่นำมาวิเคราะห์ได้แยกเป็น ประเภทดังนี้

1) เนื้อหาของกลอนลำทางสั้น ประกอบไปด้วย กลอนลำประวัติศาสตร์ กลอนลำผญา กลอนลำโจทย์แก้

กลอนลำพื้น กลอนลำสินไซ และกลอนแข็ง เป็นต้น

2) เนื้อหาของกลอนลำประวัติศาสตร์ กลอนลำอัศจรรย์ กลอนลำผีฟ้า และกลอนลำเพอะ เป็นต้น

3) เนื้อหาของกลอนลำเต้ย ประกอบด้วย กลอนลำเกี่ยวสาว และกลอนลำารณรงค์ เป็นต้น

สรุปและอภิปรายผล

สรุป

ในด้านชีวประวัติของครูผู้ประพันธ์กลอนลำและครูหมอลำกลอน มีชีวิตคล้ายกันคือครอบครัวมีฐานะยากจน และมุ่งมานะเรียนรู้การขับลำและการประพันธ์กลอนลำจนประสบผลสำเร็จในชีวิต และมีการเผยแพร่ผลงานโดย จัดทำซีดีเผยแพร่ประกอบกับการได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรตามหน่วยงานของรัฐ และเอกชนต่าง ๆ จนมีลูกศิษย์มากมายนับไม่ถ้วน เห็นได้ว่าครูผู้ประพันธ์กลอนลำและครูหมอลำกลอนมีความสนใจใฝ่เรียนรู้การประพันธ์กลอนลำที่เหมือนกัน

ในด้านฉันทลักษณ์ของกลอนลำส่วนใหญ่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนโดย กลอนลำทางสั้นจะมีจำนวนคำในประโยคระหว่าง 7-14 คำ จำนวนสัมผัสจะอยู่ระหว่างคำที่ 3หรือ4หรือ5 และไม่จำกัดจำนวนบท ส่วนกลอนลำทางยาวจะมีจำนวนคำในประโยคระหว่าง 12-24 คำ จำนวนสัมผัสจะอยู่ระหว่างคำที่ 3หรือ4หรือ5หรือ6 และไม่จำกัดจำนวนบท และกลอนลำเต้ยจะมีจำนวนคำระหว่าง 12-24 คำจำนวนสัมผัสจะอยู่ระหว่างคำที่ 3หรือ4หรือ5หรือ6 และไม่จำกัดจำนวนบท

ในด้านทำนองลำพบว่า ในการลำในแต่ละทำนองกลอนลำจะมีความแตกต่างกัน คือ ทำนองลำทางสั้นมีลักษณะทำนองอยู่ในโมดเสียง เมเจอร์ ทำนองลำทางยาวมีลักษณะทำนองอยู่ในโมดเสียงไมเนอร์ ทำนองลำเต้ยมีลักษณะทำนองอยู่ในโมดเสียงไมเนอร์

ในด้านอัตลักษณ์ของกลอนลำทำนองขอนแก่นพบว่า เนื้อหากกลอนลำทางสั้น ประกอบไปด้วยกลอนลำประวัติศาสตร์ กลอนลำผญา กลอนลำโจทย์แก่ กลอนลำพื้น กลอนลำสินไซ และกลอนแข็ง เป็นต้น เนื้อหาของกลอนลำทางสั้น ประกอบด้วย กลอนลำประวัติศาสตร์ กลอนลำอัศจรรย์ กลอนลำผีฟ้า และกลอนลำเพอะ เป็นต้น และเนื้อหากกลอนลำเต้ย ประกอบด้วย กลอนลำเกี่ยวสาว และกลอนลำารณรงค์ เป็นต้น เนื้อหากกลอนลำเหล่านี้จะมีสังคีตลักษณ์ ลำแต่ละทำนองมีทำนองที่ตัดขาดจากกันได้

อย่างชัดเจนไม่สับสนปนเปอรกัน ผู้ฟังสามารถจำแนกประเภทของทำนองลำได้ทันทีที่ได้ยิน และมีฉันทลักษณ์การประพันธ์บทร้องใช้จำนวนคำ และแต่ละจังหวะตรงกับจำนวนพยางค์ ที่กำหนดในทำนองย่อยเอกประโยค เนื้อหากกลอนลำทางสั้นมีการใช้สของหส์สะโนยะวาที เนื้อหากกลอนลำทางยาวมีการใช้เลือกใช้สของเสาวรจณี และเนื้อหากกลอนลำเต้ย มีการใช้สของ หส์สะโนยะวาที และนารีปราโมทย์

อภิปรายผล

การศึกษาอัตลักษณ์ของลำกลอนทำนองขอนแก่นประการแรกต้องทำการศึกษาวิจัยภาพรวมของครูหมอลำกลอนแต่ละกลุ่มก่อนที่จะมาเป็นลำกลอนทำนองขอนแก่นว่าครูผู้ประพันธ์กลอนลำ และครูหมอลำกลอน ทั้งสองกลุ่มนั้นมีความสามารถในการประพันธ์กลอนลำซึ่งถือว่าเป็นอัตลักษณ์ของบุคคลได้อย่างไร ซึ่งจะอธิบายเพิ่มเติมดังนี้

ครูผู้ประพันธ์กลอนลำมีชีวิตคล้ายกันกับครูหมอลำกลอนคือครอบครัวมีฐานะยากจนแต่มีความแตกต่างกันตรงที่ ครูผู้ประพันธ์กลอนลำมีความสนใจในด้านหมอลำและตั้งใจเพียรศึกษา ดนตรี ฝึกการขับลำ และการประพันธ์กลอนลำจนเกิดความชำนาญ และมีโอกาสได้เรียนต่อจนได้รับอาชีพราชการ แต่ครูหมอลำกลอนนั้นมีภูมิหลังที่ยากจนประกอบกับครอบครัวเป็นหมอลำทำให้ต้องเดินรอยตามครอบครัวจึงได้ฝึกฝนเรียนรู้เป็นหมอลำจนกระทั่งเกิดความชำนาญจากประสบการณ์แสดงหมอลำมากมายจนทำให้สามารถค้นสดขณะลำ และประพันธ์สามารถประพันธ์กลอนลำได้เอง ด้วยความยากจนไม่มีทุนเรียนต่อจึงได้ยึดอาชีพหมอลำมาจนถึงปัจจุบัน

จากการที่ครูผู้ประพันธ์กลอนลำ และครูหมอลำกลอนมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า บริบทของครอบครัวของครูทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนแต่สำคัญอยู่ที่การเรียนรู้ของบุคคลนั้น ๆ จะเห็นได้ว่า ครูทั้งสองกลุ่มสามารถประพันธ์กลอนลำจนเป็นที่ประจักษ์แก่สังคมถือว่าได้ประสบผลสำเร็จแล้ว และครูผู้ประพันธ์กลอนลำได้มีโอกาสเรียนต่อจนได้รับราชการ แต่ครูหมอลำกลอนมีโอกาสด้านการศึกษาน้อยจึงยึดอาชีพหมอลำมาจนถึงปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตามการเรียนหมอลำนั้นใครก็สามารถเรียนได้ขึ้นอยู่กับความพยายามความ เอาใจใส่ ความฉลาดของแต่ละบุคคลด้วย

ในด้านการเรียนรู้ พบว่าครูผู้ประพันธ์กลอนลำและครูหมอลำกลอน ไม่ได้มีความแตกต่างกันในด้านการ

เรียนรู้ไปเสียทั้งหมดเพราะครูทั้งสองกลุ่มได้เรียนรู้การเป็น
หมอลำจากครูหมอลำต้นฉบับทั้งสิ้น ซึ่งครูหมอลำกลอน
ต้นฉบับก็มีการถ่ายทอดความรู้ใกล้เคียงกัน คือ ฝากตัวเป็น
ศิษย์ก่อน หลังจากนั้นผู้เรียนก็จะได้รับกลอนลำจากครูมาหัด
ท่องจำ เมื่อท่องกลอนลำได้แล้วก็จะทำการลำประกอบแคน
เมื่อเกิดความชำนาญแล้วก็สามารถออกแสดงและเผยแพร่ได้
และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากการคลุกคลีกับหมอลำมาโดยตลอด
จึงได้รับการซึมซับวัฒนธรรมเหล่านี้เต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ จึง
ทำให้ครูทั้งสองกลุ่มได้รับสิ่งที่เรียนรู้จากหมอลำอย่างมี
ประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดประสิทธิผลในความรู้ของหมอลำได้
เป็นอย่างดี

จากการที่ครูผู้ประพันธ์กลอนลำ และครูหมอลำ
กลอน ได้รับการเรียนรู้หมอลำที่ไม่แตกต่างกันทั้งนี้อาจเป็น
เพราะว่า พื้นฐานการรับการถ่ายทอดมีเท่ากัน ขึ้นอยู่กับ
บุคคลนั้น ๆว่าจะรับได้มากน้อยเพียงใด แต่ครูทั้งสองกลุ่มนี้
มีความต้องการเรียนรู้เพื่อจะนำวิชาความรู้นี้ไปประกอบหา
เลี้ยงชีพจึงต้องเพียรพยายามอย่างมากซึ่งการเรียนรูปแบบนี้
เรียกว่า การศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีความแตกต่างกับการ
เรียนในระบบในสมัยนี้เป็นอย่างสิ้นเชิง

ในด้านการเผยแพร่ผลงาน พบว่า ครูผู้ประพันธ์
กลอนลำ และครูหมอลำกลอน สามารถประพันธ์กลอนลำได้
เหมือนกัน แต่จะแตกต่างกันตรงที่ครูผู้ประพันธ์กลอนลำ
เป็นนักวิชาการโดยมีการค้นคว้าวิจัยด้านดนตรีประกอบการ
ขับลำ ทำให้รู้เทคนิควิธีการประพันธ์กลอนลำที่เรียบง่ายตาม
ฉันทลักษณ์ของกลอนลำสามารถนำไปถ่ายทอดให้นักศึกษา
ได้เรียนรู้ง่ายขึ้น ผลงานการเผยแพร่ของครูผู้ประพันธ์กลอน
มักอยู่ในรูปของตำราวิชาการ งานวิจัย และประพันธ์เพื่อ
เผยแพร่ในระดับโรงเรียนและหน่วยงานของราชการเป็นส่วน
ใหญ่ ส่วนการประพันธ์เพื่อใช้ในเชิงพานิชย์ไม่ปรากฏหาก
มีก็น้อยมาก ส่วนครูหมอลำกลอนซึ่งเป็นหมอลำอาชีพ การ
เผยแพร่นี้มีหลากหลายช่องทาง ได้แก่ การแสดงด้วย
ตนเอง การประพันธ์กลอนให้ลูกศิษย์ไปใช้ในการแสดง การ
ประพันธ์กลอนให้กับหน่วยงานราชการ และการบันทึกเทป
ซีดี จำหน่ายเป็นต้น แต่ยังมีอีกประเด็นที่น่าสนใจว่าครู
ผู้ประพันธ์กลอนลำมิได้ทอดทิ้งครูหมอลำกลอนแต่อย่างไร
แต่ทั้งสองกลุ่มยังได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยดีมาโดยตลอด
เช่น มีบ่อยครั้งที่ครูผู้ประพันธ์กลอนลำได้เชิญครูหมอลำ
กลอนไปร่วมสนทนาทางวิชาการด้านหมอลำอยู่เสมอ ทำให้
ครูหมอลำกลอนได้มีบทบาทมากมายกับสังคมมาโดยตลอด

จากการที่ครูผู้ประพันธ์กลอนลำ และครูหมอลำ

กลอน ได้มีการเผยแพร่ผลงานที่แตกต่างทั้งนี้อาจเป็น
เพราะว่า สถานะภาพเป็นจุดที่ทำให้บุคคลสองกลุ่มมีความ
แตกต่างกัน ซึ่งจำเป็นต้องส่งผลกระทบต่องานที่ทำด้วย จะ
เห็นได้ว่าครูผู้ประพันธ์กลอนลำจะนำเสนอผลงานในรูปแบบ
เชิงวิชาการแต่ครูหมอลำกลอนจะนำเสนอผลงานในรูปแบบ
การปฏิบัติแสดงหมอลำกลอนเพื่อหาเลี้ยงชีพ ซึ่ง

ในด้านการถ่ายทอดผลงาน พบว่า ครูผู้ประพันธ์
กลอนลำ และครูหมอลำกลอน มีการถ่ายทอดผลงานใน
ลักษณะที่คล้ายกันโดยมีรูปแบบการถ่ายทอดที่มีขั้นตอน
อย่างเห็นได้ชัดเจน มีสองลักษณะคือ ด้านการ
ประชุมสัมมนา ได้แก่ การนำความรู้ด้านหมอลำไปจัด
ประชุมสัมมนาให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ หรืออาจอยู่ในเชิง
อนุรักษ์ และสืบสาน เป็นต้น และการถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์
มีอยู่ 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มลูกศิษย์หมอลำกลอนอาชีพ จะเรียน
ใกล้ชิดกับครูมากที่สุด 2) กลุ่มนักเรียน นิสิต นักศึกษา ที่อยู่
สถานศึกษาในประเทศไทย ถ่ายทอดโดยการสาธิตและ
บรรยายหมอลำกลอนขั้นพื้นฐานเพื่อเป็นแนวทางใน
การศึกษาค้นคว้าวิจัยต่อไป 3) กลุ่มผู้สนใจทั่วไป
(ประชาชน) มีการเผยแพร่ทางสื่อ ทีวี วีซีดี อินเทอร์เน็ต
และรับเชิญให้ไปเป็นวิทยากรบรรยายเรื่องหมอลำกลอน

จากการที่ครูผู้ประพันธ์กลอนลำ และครูหมอลำ
กลอน ได้มีการถ่ายทอดผลงานที่ไม่แตกต่างกันทั้งนี้อาจเป็น
เพราะว่าวิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน หรือ
ในระดับมหาวิทยาลัยก็จะคล้ายคลึงกัน หรือแม้แต่การเรียน
หมอลำในอดีตก็มีส่วนใกล้เคียงกับปัจจุบันมาก เพียงแต่ใน
ปัจจุบันนี้มีเทคโนโลยีด้าน วีซีดี ทีวี วิทยุ และอินเทอร์เน็ต
เพิ่มขึ้นเพื่อสร้างความสะดวกสบายให้แก่หมอลำและผู้เรียน
เท่านั้น แต่การเรียนที่เห็นผลดีที่สุดคือ การเรียนใกล้ชิดครู
มากที่สุด ส่วนการเรียนผ่านอินเทอร์เน็ตเพื่อเพียงให้รู้ว่
หมอลำเป็นอย่างไรเท่านั้น

ในด้านฉันทลักษณ์ของกลอนลำส่วนใหญ่มีความ
แตกต่างกันอย่างชัดเจน โดย กลอนลำทางสั้นจะมีจำนวนคำ
ในประโยคระหว่าง 7-14 คำ จำนวนสัมผัสจะอยู่ระหว่างคำ
ที่ 3หรือ4หรือ5 และไม่จำกัดจำนวนบท ส่วนกลอนลำทาง
ยาวจะมีจำนวนคำในประโยคระหว่าง 12-24 คำ จำนวน
สัมผัสจะอยู่ระหว่างคำที่ 3หรือ4หรือ5หรือ6 และไม่จำกัด
จำนวนบท และกลอนลำเตี้ยจะมีจำนวนคำระหว่าง 12-24
คำจำนวนสัมผัสจะอยู่ระหว่างคำที่ 3หรือ4หรือ5หรือ6 และ
ไม่จำกัดจำนวนบท

แต่ในปัจจุบันนี้มีบางกลอนลำที่นำเอาเนื้อหา

กลอนลำทางยาวไปเพิ่มจังหวะให้เร็วขึ้น ทำให้กลายเป็นลำทางสั้นไปเลยก็มี แต่รูปแบบฉันทลักษณ์การประพันธ์ก็ยังเป็นทำนองลำทางยาวอยู่เช่นเดิม ผู้ที่จะขับลำในกลอนเหล่านี้ได้นั้นมักจะเป็นหมอลำอาชีพที่มีมีประสบการณ์สูง เพราะต้องอาศัยการรบบคำอย่างซ้ำของ

ในด้านทำนองลำพบว่า ในการลำในแต่ละทำนองกลอนลำจะมีความแตกต่างกัน คือ ทำนองลำทางสั้นมีลักษณะทำนองอยู่ในโมดเสียง เมเจอร์ ส่วนทำนองการขับลำของหมอลำอิงอยู่กับทำนองลายสุดสะแนน ทำนองลำทางยาวมีลักษณะทำนองอยู่ในโมดเสียงไมเนอร์ ทำนองการขับลำของหมอลำอิงอยู่กับทำนองลายใหญ่ ทำนองลำเต้ยมีลักษณะทำนองอยู่ในโมดเสียงไมเนอร์ ส่วนทำนองการขับลำของหมอลำอิงอยู่กับทำนองลายลำเต้ยที่แต่ละทำนองต่างก็เป็นเอกเทศ แต่สามารถเติมส่วนประดับประดาและเทคนิควิธีลำของหมอลำแต่ละคนได้

ด้านอัตลักษณ์ของกลอนลำทำนองขอนแก่นพบว่า อัตลักษณ์ของกลอนลำทำนองขอนแก่น เนื้อหากกลอนลำทางสั้น ประกอบไปด้วยกลอนลำประวัติศาสตร์ กลอนลำผญา กลอนลำโจทย์แก่ กลอนลำพื้น กลอนลำสินไซ และกลอนแซ่ เป็นต้น เนื้อหาของกลอนลำทางสั้น ประกอบด้วยกลอนลำประวัติศาสตร์ กลอนลำอัศจรรย์ กลอนลำผีฟ้า และกลอนลำเพอะ เป็นต้น และเนื้อหาของกลอนลำเต้ยประกอบด้วย กลอนลำเกี่ยวสาว และกลอนลำธรรงค์ เป็นต้น เนื้อหากกลอนลำเหล่านี้จะมีสังคีตลักษณ์ ลำแต่ละทำนองมีทำนองที่ตัดขาดจากกันได้อย่างชัดเจนไม่สับสนปนเปอรอกัน ผู้ฟังสามารถจำแนกประเภทของทำนองลำได้ทันทีที่ได้ยิน และมีฉันทลักษณ์ การประพันธ์บทร้องใช้จำนวนคำและแต่ละจังหวะตรงกับจำนวนพยางค์ ที่กำหนดในทำนองย่อยเอกประโยค และท่อนเพลงโดยมีคำประดับประดาจำนวนไม่มาก ทำนองหลักของแต่ละประเภทลำและการใช้คำสัมผัสเป็นไปตามข้อบังคับของฉันทลักษณ์อย่างชัดเจน เนื้อหากกลอนลำทางสั้นมีการใช้รสของหสสะโนยะวาที่มากที่สุดเนื้อหากกลอนลำทางยาวมีการใช้เลือกใช้รสของเสาวรจนีมากที่สุด และเนื้อหากกลอนลำเต้ย มีการใช้รสของ หสสะโนยะวาที่ และนารีปราโมทย์มากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยอัตลักษณ์ของลำกลอนทำนองขอนแก่น มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หมอลำกลอนเป็นศิลปะการแสดงที่ได้รับ การขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาไทย ตั้งแต่ปี 2552 แต่กระบวนการนำหมอลำกลอนมาฟื้นฟู และสืบทอดยังมีน้อยมาก ข้อเสนอที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ชี้ว่าสาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือ การเผยแพร่และการสืบทอดหมอลำกลอนยังมีน้อยมากโดยเฉพาะครูผู้ประพันธ์กลอนลำและครูหมอลำกลอน ซึ่งปัจจุบันนี้เหลือน้อยมาก รัฐบาล และหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐควรจัดหาแนวทาง และส่งเสริมการประพันธ์กลอนลำในหลักสูตรท้องถิ่นสถานศึกษานี้ให้เป็นวาระแห่งชาติต่อไป

1.2 จากกรณีศึกษาตัวอย่างกลอนลำทั้งสามประเภท ได้แก่ กลอนลำทางสั้น กลอนลำทางยาว และกลอนลำเต้ย ทำให้ทราบว่าในกลอนลำแต่ละประเภทได้มีเนื้อหาที่แตกต่างกัน ซึ่งบางประเภทนั้นได้รับความนิยมน้อยลงมาก อาจเป็นเพราะความเจริญทางเทคโนโลยีก็ได้ เช่น กลอนลำผีฟ้า ซึ่งแทบจะหาฟังได้ยาก หน่วยงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา สำนักวัฒนธรรมประจำจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ควรได้ทำการบันทึกจัดเก็บข้อมูลเหล่านี้ไว้ให้ละเอียดและส่งเสริมการลำผีฟ้าที่ยังหลงเหลืออยู่เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. สถาบันการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ควรนำผลงานวิจัยนี้ไปใช้ประโยชน์ใน การทำนุบำรุงการศึกษาทางภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้เป็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในรายวิชาภูมิปัญญาไทย และใช้เป็นเอกสารประกอบการสัมมนาและอบรม

2. ผู้ที่สนใจในการประพันธ์กลอนลำหรือผู้ที่มีส่วนที่เกี่ยวข้องควรศึกษาฉันทลักษณ์ของกลอนลำให้ละเอียดเพราะกลอนลำแต่ละประเภทมีลักษณะทำนองที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัด และมีเนื้อหาที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละประเภทของกลอนลำ ซึ่งสามารถศึกษาได้ในตำราการประพันธ์กลอนลำที่ได้จากวิจัยนี้

3. การประพันธ์กลอนลำอาจจะไม่ใช่รู้เพียงแต่การประพันธ์กลอนลำให้ถูกต้องตามหลักการเท่านั้น ผู้ประพันธ์ควรรู้จักการเลือกสรรการประพันธ์ให้เหมาะสมด้วยเพื่อให้เกิดสุนทรียะในการรับฟัง และเกิดสุนทรียภาพสำหรับผู้ประพันธ์ ทำให้บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของครูผู้ประพันธ์คนนั้น ๆ ได้อย่างชัดเจน ซึ่งสามารถศึกษาได้ใน

ตำราการประพันธ์กลอนลำที่ได้จากวิจัยนี้

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์ของหมอลำกลอน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.2 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบอัตลักษณ์ของหมอลำกลอน และหมอลำประเภทอื่นๆ เพื่อหาความแตกต่างและนำมาถอดบทเรียน

3.3 ควรศึกษาวิจัย อัตลักษณ์ของหมอลำกลอนในประเทศไทยและประเทศลาว เพื่อทราบความแตกต่างของสังคีตลักษณ์ และอัตลักษณ์ของหมอลำกลอน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณรายได้มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประจำปี 2555 ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี ขอขอบพระคุณ รศ.สำเร็จ คำโมง ที่แนะนำวิธีวิทยาตลอดจนประสิทธิ์สาวิชาความรู้ด้านการประพันธ์กลอนลำ และดนตรี ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ยาใจ บริบูรณ์ รองศาสตราจารย์ วิไลวัจน์ กฤษณะภูติ และรองศาสตราจารย์ประจิตร มหาหิง ที่ให้คำแนะนำด้านระเบียบวิธีการวิจัย อาจารย์ที่ปรึกษาด้วยดีตลอดมา ขอขอบพระคุณดร.ราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร พ่อครูเคน ดาเหลาศิลปิน แห่งชาติ พ่อทองเจริญ ดาเหลา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.เจริญชัย ชนไพโรจน์ และอาจารย์ประมวล พิมพ์เสน ที่ให้ข้อมูลอย่างครบถ้วน และสนับสนุนโครงการวิจัยด้วยดีตลอดมา

บรรณานุกรม

[1] กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, กระทรวงวัฒนธรรม. (2554).

สืบสานฮีตฮอยหมอลำเฉลิมพระเกียรติฯ 84

พรรษา . ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์.

[2] บุญจันทร์ จอมศรีประเสริฐ, (2554, กรกฎาคม).

เคน ดาเหลา. สัมภาษณ์. หลักของการแต่งกลอนลำ

และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย (หมอลำกลอน),

กล้องวิดีโอของผู้สัมภาษณ์ [2554, กรกฎาคม 18.]

[3] ราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร. (2544). สุนทรียภาพใน

กลอนลำของหมอลำกลอน: องค์ประกอบและปัจจัย

เกื้อหนุนในการสร้างสรรค์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.

มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

[4] สุจรรยา โชติช่วง. (2555). การศึกษาสภาพการ
พัฒนาอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของสถานศึกษา
สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
พิษณุโลก เขต 1. สารนิพนธ์ กศ.ม. พิษณุโลก :
มหาวิทยาลัยนเรศวร.

[5] สุรพงษ์ ลือทองจักร, ผศ. (2552). หลัก
มานุษยวิทยาและหลักสังคมวิทยา คณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. อุดรธานี:
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

[6] เสี่ยงม บึงไสย. (2533, เมษายน.)

พิมพ์ รัตนคุณศาสตร์. สัมภาษณ์. การเป็นนักแสดง
กลอนลำ, 26-27 [2533, เมษายน 25].